

Statsbidrag till Ibn Rushd studieförbund

Folkbildningsrådet har nyligen beslutat om åtgärder med anledning av en granskning av viss verksamhet inom studieförbundet Ibn Rushd. I media och i debatten framförs olika åsikter om ärendet. Folkbildningsrådet finner ingen anledning att bemöta detta utöver det som framgår av beslutet, som bifogas detta brev.

Den verksamhet som har granskats fanns i kommunerna Helsingborg, Gävle, Bollnäs och Ovanåker och den avslutades under 2021 enligt de uppgifter Folkbildningsrådet har.

Granskningen har gjorts som en del av Folkbildningsrådets löpande arbete med att bedöma avvikelser från efterlevnaden av de villkor som gäller för statsbidraget och har i detta fall skett i förhållande till de demokrativillkor som Folkbildningsrådet tillämpar.

Folkbildningsrådet genomför också årligen uppföljningar av alla studieförbund, och i dessa finns inga särskilda anmärkningar mot Ibn Rushd, förutom den nu aktuella granskningen som rör en mycket begränsad del av verksamheten. Folkbildningsrådet har därför inte haft anledning att pröva hela statsbidraget för Ibn Rushd.

I en av Folkbildningsrådet tidigare beställd rapport – *När tilliten prövas* (2019) av professor Erik Amnå – redogjordes för en framgångsrik folkbildningsverksamhet, där Ibn Rushd lyckas nå grupper som står långt från det etablerade samhället. Studieförbundet ansågs bidra till att stärka och utveckla demokratin. Folkbildningsrådet bedömde då att Ibn Rushd inte hade brutit mot demokrativillkoret.

Nu föreligger dock ett sådant fall. Folkbildningsrådet har därför återtagit medel för viss verksamhet och har begärt en åtgärdsplan för att säkerställa

hanteringen av studiematerial etc. Folkbildningsrådet finner i nuläget inte anledning att vidta några ytterligare åtgärder.

Folkbildningsrådet rapporterar årligen till regeringen om studieförbundens verksamhet och om eventuella avvikelser, inklusive demokratifrågorna.

Om det finns frågor kontakta Morgan Öberg, enhetschef, telefon 0790-68 58 80 eller funktionsbrevlåda studieforbund@folkbildningsradet.se.

Med vänlig hälsning

Mats Bernerstedt
Tillförordnad generalsekreterare

Beslut i granskningsärende

Sammanfattning

Folkbildningsrådet konstaterar, efter genomförd granskning, att Ibn Rushd Studieförbund brustit i efterlevnaden av grundläggande villkor för att erhålla statsbidrag vad gäller viss verksamhet.

Granskningen har två delar. Den första frågan initierades med anledning av uppgifter i media och rörde huruvida företrädare för studieförbundets samarbetsorganisationer agerat i strid med villkoret att studieförbundet ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar och inte får bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet.

Den andra frågan rör användningen av visst material i verksamheten, vilket uppmärksammades i granskningsarbetet.

Vad gäller den första frågan har det i granskningen framkommit att såväl studieförbundet som dess medlemsorganisation och övriga berörda samverkansparter tar avstånd från de händelser som framkommer i reportaget. Folkbildningsrådets bedömning är att de individer som uttalade sig är att anse som företrädare för organisationen, men att det inträffade inte utgör systematiska överträdelser och att de åtgärder som vidtogs av studieförbundet är rimliga.

Vad gäller den andra frågan, vilken framkommit vid Folkbildningsrådets granskning och föranlett fördjupade granskningsåtgärder, är att det i vissa delar av verksamhet hos Ibn Rushd förekommit studiematerial som är oförenligt med både statsbidragsvillkoren och svensk lag. Det är material

som bland annat innehåller teman som rör barnäktenskap, barnaga och homosexualitet.

Att materialen har förekommit i verksamheten är ostridigt. Studieförbundet har under utredningen dels lämnat i viss mån motstridiga uppgifter om hur och i vilken utsträckning de aktuella materialen har använts i verksamheten, dels inte kunnat styrka påståendet att de har använts med ett folkbildningsmässigt förhållningssätt.

Folkbildningsrådets bedömning är att studieförbundet, inom ramen för den granskade verksamheten, har brutit i tre delar:

- Efterlevnaden av det grundläggande villkor som anger att studieförbundet ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar och inte får bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet.
- Efterlevnaden av det grundläggande villkor som anger att studieförbundet ska lämna de uppgifter som Folkbildningsrådet begär för att kunna fullfölja sitt myndighetsuppdrag.
- Efterlevnaden av det grundläggande villkor som anger att studieförbundet ska använda statsbidraget till det ändamål det beviljats för och ha ett tydligt anordnarskap i all verksamhet.

Ibn Rushd ska återbetala statsbidrag för den aktuella verksamheten, 146 900 kronor, och senast den 10 januari 2024 redovisa en åtgärdsplan.

Studieförbundet måste vidta konkreta åtgärder, bland annat säkerställa högt ansvarstagande och problematiserande kontext samt rutiner kring val av material, så att konstaterade brister inte upprepas.

Beslut

Folkbildningsrådet konstaterar, efter genomförd granskning, att Ibn Rushd Studieförbund brutit i efterlevnaden av grundläggande villkor avseende viss verksamhet. Folkbildningsrådet beslutar därför att Ibn Rushd ska återbetala statsbidrag om 146 900 kronor samt inkomma med en åtgärdsplan senast den 10 januari 2024.

Bakgrund

Den 11 maj 2022 sände Sveriges Television Uppdrag granskningens reportage ”Sexköp i Allahs namn”. I reportaget kontaktas ett antal personer i shiamuslimska församlingar runt om i landet och får svara på frågor om tidsbegränsade giftermål (benämnt “muta’h” inom shiaislam, i reportaget kallat ”njutningsäktenskap”). Tidsbegränsade äktenskap inom shiaislam är något som kan jämföras med den kristna förlovningen. I reportaget belyses dock att kvinnor i utsatt situation kan ha farit illa genom att mot betalning ingå tidsbegränsade äktenskap, något som likställs med prostitution.

Flertalet av församlingarna som kontaktades i reportaget var vid tidpunkten medlemmar i Islamiska Shiasamfundet i Sverige (ISS). ISS är ett partipolitiskt obundet, ideellt och religiöst trossamfund och en paraplyorganisation för shiamuslimska föreningar i Sverige. ISS var vid tillfället en av medlemsorganisationerna i Ibn Rushd studieförbundet, med vilken man samverkat kring folkbildning med stöd av statsbidrag.

Folkbildningsrådet inledde, mot bakgrund av uppgifter i reportaget och efter en inledande kontakt med studieförbundet, en granskning av huruvida studieförbundet följt de grundläggande villkoren för att erhålla statsbidrag, Särskilt med avseende på det villkor som anger att studieförbundet ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar och inte får bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet. Den initiala frågan i granskningen rörde, mer specifikt, om företrädare för studieförbundets samverkanspartner agerat i strid med detta villkor. Inom ramen för granskningen har även förekomsten av visst material i verksamheten kommit att ifrågasättas. I detta beslut tar Folkbildningsrådet ställning till dessa frågor i två delar.

Under granskningen har studieförbundet inkommit med redovisningar av utredningsinsatser samt kompletterat dessa på Folkbildningsrådets begäran. Folkbildningsrådet har även genomfört egna granskningsåtgärder i form av besök hos studieförbundet, dokumentanalys och fördjupad kontroll av uppgifter i ärendet.

Motivering av beslutet

Rättslig reglering

Folkbildningsrådet omfattas i sin myndighetsutövning av offentlighetsprincipen¹ och ett antal förvaltningsrättsliga bestämmelser². Folkbildningsrådets handläggning av ärenden ska därför präglas av transparens, rättssäkerhet, saklighet och opartiskhet. Beslut i ärenden ska vidare vara motiverade och proportionerliga.

Det rättsliga stödet för att granska misstänkta avvikelser från statsbidragsvillkoren finns i förordningen (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen. Av § 16 framgår det att Folkbildningsrådet får besluta att helt eller delvis kräva tillbaka statsbidrag på vissa grunder, bland annat om villkor inte har följts.

I detta ärende tar Folkbildningsrådet ställning till om studieförbundet har följt Folkbildningsrådets grundläggande villkor för att erhålla statsbidrag (Statsbidrag till studieförbund – Villkor och fördelning, kapitel 2), som anger att studieförbundet ska

- förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar och får inte bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet,
- vara en demokratiskt styrd organisation som agerar i enlighet med sitt ändamål,
- använda statsbidraget till det ändamål det beviljats för och ha ett tydligt anordnarskap i all verksamhet,
- lämna de uppgifter som Folkbildningsrådet begär för att kunna fullfölja sitt myndighetsuppdrag.

Omständigheter som framkommit i ärendet avseende studieförbundets medlemsorganisation och samverkansparter

Mot bakgrund av de uppgifter som framkom i SVT:s reportage har studieförbundet genomfört en egen utredning av ISS, de berörda

¹ Se 2 kap. 4 § och bilagan till Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

² Se 18 § Förordningen (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen och Förvaltningslagen (2017:900).

föreningarna och verksamheten i syfte att säkerställa att såväl statsbidragsvillkoren som studieförbundets riktlinjer följts. Utredningen har baserats på utdrag ur verksamhetsredovisningssystem och arkiv, dokumentation om samarbeten och verksamhet samt intervjuer med föreningsrepresentanter, cirkelledare och medarbetare vid studieförbundet. Utredningen har redovisats till Folkbildningsrådet.

Studieförbundets utredning av samarbetet med ISS som medlemsorganisation har främst omfattat åren 2019–2022, eftersom samarbetet intensifierats från och med 2019. I de fall studieförbundet haft samarbeten med lokala föreningar som ingick i reportaget har utredningen omfattat verksamhet sju år bakåt i tiden (perioden 2015–2022).

ISS hade vid den aktuella tidpunkten 52 medlemsföreningar. Studieförbundets utredning omfattar sex av dessa medlemsföreningar och en förening som inte är medlem till ISS. Av de 26 personer som kontaktades i reportaget uttryckte två personer från studieförbundets samverkansparter att de var positiva till det upplägg som presenterades i reportaget. Initialt tog studieförbundet beslut om att pausa allt samarbete med föreningarna. Sedan det identifierats vilka föreningar som berörts av reportaget beslutades att utbetalningar av ersättning för gemensamma kostnader till övriga föreningar kunde fortgå enligt rutin, men att utbetalningar till berörda föreningar skulle vara fortsatt frysta under utredningstiden.

Av studieförbundets redovisning till Folkbildningsrådet framgår att studieförbundets bedömning efter genomförd utredning är att de aktuella samverkansparterna har en demokratisk struktur och att samarbetena genomförts enligt statsbidragsvillkoren samt studieförbundets riktlinjer. Studieförbundet anser vidare att det som framkommit i reportaget som berör ISS och de lokala samverkansparterna handlar om enskilda överträdelser kopplat till individer. När ISS fick kännedom om reportaget agerade man genom att frysa bidragen till berörda medlemsföreningar. De berörda personerna stängdes av och kom senare att uteslutas ur organisationen. ISS upprättade även en åtgärdsplan för att förhindra liknande händelser.

Studieförbundets bedömning är att det som framgår i reportaget inte reflekterat föreningarnas värdegrund och att individernas agerande inte är något som sanktionerats av föreningarna. Studieförbundets uppfattning är att det inträffade främst berott på brister i de lokala föreningarnas rutiner, som öppnat upp för individer att agera på ett sätt som går emot

föreningarnas värdegrund. Studieförbundets samverkansparter har tagit avstånd från det som hänt.

Studieförbundets slutsats är vidare att studieförbundets anordnarskap i verksamheten säkerställts genom inledande dialog med varje förening om värdegrund och mål, samt introduktion om folkbildning.

Cirkelledarutbildningar har genomförts och verksamhetsbesök har utförts. I alla utom ett fall har samverkansavtal skrivits med föreningarna.

Studieförbundet framhåller i sin redovisning till Folkbildningsrådet att det som framkommer i reportaget, om missbruk av företeelsen tidsbegränsade äktenskap och att människor i en utsatt situation riskerar att fara illa, går rakt emot de värden studieförbundet vilar på och arbetar utefter och att studieförbundet tar starkt avstånd från det. Som resultat av studieförbundets utredning har förbundsstyrelsen fastställt en åtgärdsplan. Bland åtgärderna återfinns bland annat kompetenshöjning av personal, ett förstärkt kvalitetsarbete, utveckling av egen verksamhet och eget studiematerial inom olika juridiska frågor som berör trossamfundens roll i samhället, jämställdhetssatsningar samt interna personalkonferenser i etiska frågor inom folkbildningens förhållningssätt.

Sedan studieförbundet avslutat utredningen av ISS har studieförbundet och ISS avbrutit sitt samarbete, till följd av att parterna haft svårigheter att hitta en gemensam grund för framtida samverkan. ISS utträdde som medlemsorganisation ur studieförbundet i början av 2023.

Uppföljning av studieförbundets vidtagna åtgärder

På begäran av Folkbildningsrådet har studieförbundet inkommit med en redovisning över de åtgärder som vidtagits sedan utredningen av ISS. Studieförbundet uppger i redovisningen att de åtgärder som beslutats i relation till ISS inte kunnat slutföras i och med att ISS inte längre är en medlemsorganisation. I relation till de lokala föreningar som fortsatt velat samverka med studieförbundet har det upprättats en särskild checklista. Till exempel har stickprovskontroller gjorts av utbetalningar av kostnadsersättningar till föreningarna under 2023, för att kontrollera att checklistan efterlevs. I övrigt uppger studieförbundet att alla åtgärder kommit i gång och bidragit till en genomgående höjning av kvaliteten. Som exempel på vidtagna åtgärder framhålls utbildningsinsatser för imamer, samtal kring kommande verksamhetsavtal, uppdaterade diskussioner i olika

forum, nytt studiematerial på temat lagar och föreskrifter för muslimska trossamfund, och andra kompetenshöjande åtgärder.

Folkbildningsrådets bedömning i den här delen

I Folkbildningsrådets uppdrag ligger att granska misstänkta avvikelser från statsbidragsvillkoren och att vidta åtgärder om villkoren för statsbidraget inte har följts. I den här delen av ärendet har Folkbildningsrådet granskat misstänkta avvikelser från de grundläggande villkor för att erhålla statsbidrag som anger att studieförbundet ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar och inte får bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet samt vara en demokratiskt styrd organisation som agerar i enlighet med sitt ändamål.

Har studieförbundet följt det grundläggande villkoret för att erhålla statsbidrag: att förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar och att inte bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet?

Den ursprungliga frågan i detta ärende rör huruvida företrädare för studieförbundets medlemsorganisation och samverkansparter främjat utnyttjande av kvinnor i en utsatt situation, inom ramen för den shiamuslimska företeelsen tillfälligt äktenskap.

Det har i granskningen framkommit att såväl studieförbundet som dess medlemsorganisation och övriga berörda samverkansparter tar avstånd från de händelser som framkommer i reportaget såsom oacceptabla och inte på något sätt förenliga med vare sig studieförbundets värdegrund eller villkoren för statsbidraget. Utredningen har fokuserat på frågan om de personer som uttalar sig på ett oacceptabelt sätt i reportaget kan anses vara företrädare för organisationerna och på frågan om det funnits brister i organisationerna som möjliggjort att detta kunnat inträffa.

Det framgår av utredningen att studieförbundets bedömning är att vad som framkommer i reportaget inte beror på systematiska överträdelser som sanktionerats av organisationerna, utan att det är kopplat till enskilda individer som agerat på eget bevåg. Det inträffade ska, enligt studieförbundets uppfattning, ha berott på brister i föreningarnas rutiner som möjliggjort för dessa individer att agera felaktigt. Det framkommer även

av utredningen att dessa individer omedelbart efter att innehållet i reportaget blivit känt stängdes av och att de därpå uteslöts ur organisationen.

Folkbildningsrådets bedömning är att de individer som uttalade sig i strid med såväl gällande lagstiftning som med statsbidragsvillkoren är att bedöma som företrädare för organisationen. Folkbildningsrådet har dock inte funnit anledning att ifrågasätta slutsatsen att det inträffade inte utgör systematiska överträdelser och anser vidare att de åtgärder som vidtogs förefaller rimliga.

Har studieförbundet följt det grundläggande villkoret för att erhålla statsbidrag: att vara en demokratiskt styrd organisation som agerar i enlighet med sitt ändamål?

Folkbildningsrådet har inte funnit anledning att, mot bakgrund av omständigheter som framkommit i ärendet, ifrågasätta att studieförbundet, dess medlemsorganisation och samverkanspartner är demokratiskt styrda organisationer som agerar i enlighet med sitt ändamål. Såväl studieförbundet som ISS har inom ramen för ärendet vidtagit åtgärder utifrån en demokratisk struktur för att uppfylla sitt ändamål.

Omständigheter som framkommit i ärendet avseende förekomsten av två material i verksamheten

Inom ramen för utredningen av samarbetet med ISS har studieförbundet även utrett vilka verksamheter studieförbundet har haft med föreningar som berörs av reportaget, samt analyserat dessa verksamheter utifrån aspekter som ämne och innehåll, kvalitet och jämställdhet i syfte att säkerställa att verksamheten inte avviker från statens syften och villkor för statsbidraget.

I verksamhetsanalysen granskades i ett första skede totalt 649 arrangemang och 30 002 studietimmar som genomförts under perioden 2015–2022. Därtill granskades 72 material bestående av böcker och webbsidor som enligt rapporteringen förekommit i dessa arrangemang. Två av dessa material har av studieförbundet bedömts inte vara förenligt med vare sig villkoren för statsbidraget eller studieförbundets värdegrund.

Studieförbundet uppger i sin första redovisning till Folkbildningsrådet att det problematiska innehållet i materialen inte utgjort underlag för studiecirkelarna, trots att detta finns angivet i arbetsplanerna. Studieförbundets uppfattning är att felet ligger i rapporteringen av verksamheten och har orsakats dels av cirkelledarnas okunskap om vikten av

att revidera planen utifrån den faktiska verksamheten, dels av brister i studieförbundets materialgranskning. Studieförbundets medarbetare ska enligt rutin ha gett stöd i planeringen av studiecirkelarna, bland annat genom att föreslå studiematerial och upplägg, men i dessa fall har kvalitetssäkringsprocessen brustit då det problematiska materialet inte identifierats. Studieförbundet uppger även att det funnits en otillräcklig kontroll för att säkerställa att arrangemangen rapporterats korrekt.

Studieförbundets uppfattning är att det föreligger behov av kompetensutveckling av cirkelledare, särskilt avseende val av material och formulering av problematiserande frågor kring innehållet, samt vidareutveckling av studieförbundets rutiner.

Studieförbundets slutsats i den här delen är att det är fel i rapporteringen av arbetsplaner och material i sju studiecirkel. Studieförbundet har därför beslutat att stryka dessa ur rapporteringen. Det berör sex arrangemang och 624 studietimmar som genomförts med en förening och ett arrangemang och 87 studietimmar som genomförts med en annan förening. Totalt utgör det 162 studietimmar för år 2021 och 549 studietimmar år 2020.

Kompletterande utredning av vidare förekomst av materialen

På begäran av Folkbildningsrådet har studieförbundet kompletterat sin utredning till att omfatta frågan om dessa material förekommit även i andra delar av verksamheten än den redan granskade. Folkbildningsrådet efterfrågade även närmare information om själva materialen.

Av studieförbundets kompletterande utredning framgår att de aktuella materialen utgörs av följande två publikationer (översatta engelska titlar):

- Islamic Laws. According to the Fatwas of His Eminence al-Sayyid Ali al-Husayni al-Sistani. (Omfattar drygt 700 sidor.)
- The Upbringing of Children in Islam. English translation of the Arabic Book, Tarbiyat al-aw'lad fi al-Islam. The original book is in Arabic by Sheikh Abd 'All^ah N^aaseh Alw^aan. (I tre delar, totalt drygt 300 sidor.)

Studieförbundet förtydligar i den kompletterande redovisningen att materialen bland annat innehåller teman som rör barnäktenskap, barnaga och homosexualitet. Materialens innehåll uppdagades genom att studieförbundet tog in en extern expert för att utvärdera och ge ett

professionellt utlåtande om material som förekommit i ISS-föreningar generellt. Denna expert konstaterade att det i dessa två material förekommer delar som dels är problematiska utifrån svensk lagstiftning, dels att det finns delar där författaren själv numera motsätter sig innehållet. Studieförbundet framhåller att innehållet i sig självt i dessa texter inte behöver exkludera det från folkbildningsverksamheten, eftersom även ett problematiskt material kan användas om det finns ett folkbildande förhållningssätt och ett demokratiskt lärande. Studieförbundet konstaterade dock i den ursprungliga utredningen, att vid en närmare kontroll av de studiecirkel där materialen har förekommit kan det inte säkerställas att ett folkbildande förhållningssätt har tillämpats. Samarbetet med ISS avbröts också som ett led i utredningen. Mot bakgrund av en samlad bedömning valde studieförbundet därför att stryka den verksamhet där materialen förekommit ur verksamhetsrapporteringen och att avaktivera materialen i rapporteringssystemet.

I den kompletterande utredningen, som alltså syftade till att utröna om materialen förekommit även i annan verksamhet än den redan granskade, uppger studieförbundet att man genomfört en omfattande digital sökning i rapporteringssystemet för åren 2015 – 2021 och sedan granskat de studiearbetsplaner där materialen har omnämnts. Vid behov har granskningen sedan efterföljts av samtal med aktuella samverkansparter och cirkelledare för att fastställa i vilken omfattning materialen förekommit och om ett folkbildande förhållningssätt tillämpats i verksamheten.

Enligt studieförbundet rör det sig om ytterligare 46 arrangemang fördelat på två distrikt och fyra samverkansparter där materialen har förekommit. Enligt studieförbundet har det aktuella materialet i distrikt Norra endast förekommit i en lista över extramaterial i studiecirkel som berört skillnader mellan sunni och shia. Ingen del av materialet ska ha använts eller förekommit som en del av arbetsplanerna. Beträffande distrikt Södra har delar av materialet förekommit i studiecirkel som berört barnuppfostran. Dock ska inga av de delar som av experten identifierats som problematiska ha använts eller behandlats som en del av arbetsplanerna. Det är vidare studieförbundets uppfattning att de aktuella cirkelledarna har relevant utbildning för uppdraget.

Av studieförbundets kompletterande redovisning till Folkbildningsrådet framgår även att det redan i samband med intern kvalitetskontroll

genomförd år 2020 uppdagades att dessa två material, enligt studieförbundets uppfattning, inte uppfyller svensk lag. Studieförbundet uppger att man redan då vidtog åtgärder för att materialen inte skulle användas, genom att muntligen informera chefer i en breddad ledningsgrupp om materialen och undanbe att dessa används i studieförbundets verksamhet.

Studieförbundet uppger vidare att materialen därmed inte borde ha förekommit i verksamheten efter 2020, och att man kan slå fast att materialen inte har förekommit strukturellt. Under uppföljande lokala samtal ska det ha framkommit att materialen levt kvar genom några få lokala cirkelledare i deras respektive cirklar. Studieförbundet framhåller även att materialen är tillgängliga på nätet och att deltagarna kunde hitta dit inför och mellan sammankomsterna och att det ibland refererats till vissa delar av materialen under samtalen, dock inte till de delar som av experten refererats som problematiska.

Studieförbundets sammanfattande bedömning efter den kompletterande utredningen är att verksamheternas innehåll, upplägg och kvalitet är god och att förhållningssättet till materialen är av folkbildande natur samt att cirkelledarnas introduktion och kvalifikationer är uppfyllda. Studieförbundet ser därför, vid tiden för den här redovisningen, ingen anledning att stryka arrangemang inom ramen för den kompletterande utredningen.

På Folkbildningsrådets uppföljande frågor om vilken kompetens de två verksamhetsutvecklare som hanterat de aktuella studiecirkelarna har inom folkbildning, hur länge de har arbetat på studieförbundet samt vilket stöd de haft internt har studieförbundet svarat att en sådan utredning försvåras av att dessa personer inte längre finns kvar i organisationen. Studieförbundet har i sammanhanget lämnat generella beskrivningar över arbetet med kompetensutveckling internt.

Studieförbundet har inte redovisat någon dokumentation över de muntliga utredningsåtgärder man uppger att man har vidtagit under såväl den ursprungliga som den kompletterande utredningen.

Förtydligande redovisning av innehållet i materialen

På begäran av Folkbildningsrådet har studieförbundet inkommit med närmare läsanvisningar till vilka delar av materialen som av studieförbundet

bedömts vara oförenliga med svensk lag och statsbidragsvillkoren. Studieförbundet har även återkopplat med ett förtydligande av den ursprungliga utredningens slutsatser, där det bland annat framgår att dessa två material flaggades i internetsökningar för att vara potentiellt olämpliga, tveksamma eller bryta mot statsbidragsvillkoren och studieförbundets värdegrund. Båda skickades då till en extern expert för att granskas. Det avgränsade uppdrag som gavs till den externa experten, mot bakgrund av materialens omfattning, var att identifiera om någon del av materialen antingen behandlar ämnet barnäktenskap utan att ta avstånd från det eller om något utdrag av materialen, i helhet eller oberoende av andra delar, kan anses bryta mot svensk lag. Endast ett av dessa kriterier behövde vid granskning uppfyllas för att expertens uppdrag skulle vara utfört, bedömningen har alltså inte gjorts på materialens alla delar utan har fungerat exkluderande.

Av studieförbundets närmare redovisning av innehållet framgår att i publikationen ”The Upbringing of Children in Islam” förekommer till exempel avsnitt som behandlar vid vilken ålder som barnaga är acceptabelt, att homosexualitet anses vara en synd, att olika typer av gärningar (mord, otrohet, stöld mm) ska straffas bland annat genom stympning och dödsstraff samt avsnitt som bygger på antisemitiska konspirationsteorier. Dessutom finns ett avsnitt i publikationen ”Islamic laws” som behandlar ämnet barnäktenskap utan att ta avstånd från det. Den externa experten har dock påpekat att författaren till publikationen sedan den publicerades har ändrat uppfattning i frågan och numera motsätter sig att minderåriga ska ingå äktenskap.

Studieförbundet vidhåller i den förtydligande redovisningen att bedömningen är att materialen innehåller problematiska delar som inte bör användas utan problematiserande frågor för att säkerställa ett folkbildande förhållningssätt.

Folkbildningsrådets fördjupade granskningsåtgärder

I syfte att kontrollera uppgifter som studieförbundet lämnat har Folkbildningsrådet vidtagit fördjupade granskningsåtgärder vad avser den inrapporterade folkbildningsverksamhet om 46 arrangemang som studieförbundet identifierat i sin kompletterande utredning.

Den fördjupade granskningen har skett på plats hos studieförbundet, direkt i det digitala rapporteringssystemet. Folkbildningsrådet har särskilt granskat arrangemangen utifrån vilken typ av verksamhet som har bedrivits (studiecirkel, kulturprogram eller annan folkbildningsverksamhet), vilka som varit målgrupp och deltagare, cirkelledare och vilken cirkelledarutbildning de haft vid tillfället för genomförandet, vilka verksamhetsutvecklare som ansvarat för den inrapporterade verksamheten, samt med vilken samverkansförening studieförbundet bedrivit verksamheten. Dessutom har samtliga arbetsplaner granskats.

Vid Folkbildningsrådets fördjupade granskning framkom att de 46 arrangemangen består av två olika typer arrangemangstyper. Den ena arrangemangstypen är studiecirkel som har genomförts tillsammans med tre olika föreningar. Studiecirkelarnas arbetsplaner beskriver ett planmässigt lärande inom bland annat tvagning och bön. Ämnet för alla studiecirkel är rättskunskap. Den andra arrangemangstypen är annan folkbildningsverksamhet, som bedrivits tillsammans med en förening. Temat för verksamheten är etik och moral och målgruppen är barn från sju års ålder.

Den fördjupade granskningen visade även att i samtliga arbetsplaner anges materialet som huvudmaterial och att det har funnits som valbart studiematerial inom studieförbundet till och med år 2021. Vidare framkom att arbetsplanerna för de olika arrangemangen är i det närmaste identiska och utformade på så vis att texten kan tolkas som vägledande, instruerande och vägvisande. Det saknas beskrivningar av att studiecirkeln är ämnad att problematisera eller använda studiematerialet i en jämförande kontext.

Folkbildningsrådets fördjupade granskning visade vidare att cirkelledarna hade genomgått grundläggande cirkelledarutbildning vid tillfället för den genomförda verksamheten. Folkbildningsrådet har även tagit del av studieförbundets utbildningsmaterial som används inom cirkelledarutbildningen.

Mot bakgrund av den information som framkom under den fördjupade granskningen har studieförbundet uppgett till Folkbildningsrådet att även om materialen står angivna som huvudmaterial i arbetsplanerna så har de i praktiken enbart använts som referensmaterial. Enligt uppgift från cirkelledarna har man i stället använt andra material i verksamheten. Anledningen till att arbetsplanerna inte beskriver verkliga förhållanden

menar studieförbundet beror på bristande kompetens kombinerat med språkliga brister och tidsbrist hos cirkelledarna.

Studieförbundet menar också att de föreningar som granskats i den kompletterande utredningen har använt materialen för att jämföra med andra muslimska inriktningar. Studieförbundet framhåller att detta tyder på ett folkbildningsmässigt innehåll i den aktuella verksamheten.

Någon dokumentation av de samtal som uppges ha förts mellan kvalitetshandläggare och cirkelledare har inte kunnat redovisas på ett strukturerat sätt av studieförbundet, trots uppmaningar från Folkbildningsrådet. Vid ett digitalt möte med Folkbildningsrådet förevisade studieförbundet en i närtid upprättad sammanställning, enligt uppgift baserad på lösa minnesanteckningar på arabiska som ska ha utgjort kvalitetshandläggarnas dokumentation inom ramen för utredningen och som legat till grund för studieförbundets bedömning i den här delen.

Folkbildningsrådets uppfattning från mötet är att den förevisade sammanställningen övergripande beskrev att studiematerialet inte ska ha använts i barnverksamheten, utan att deltagarna själva ska ha fått påverka samtalsämnena utifrån behov. Till exempel ska känsliga frågor som barnen inte vill eller kan diskutera med sina föräldrar ha tagits upp. Vidare visade sammanställningen att inrapporterad verksamhet som uppgivits vara studiecirkel i ämnet rättskunskap utgjort studiecirkel i ämnet barnuppfostran. Arbetsplanerna stämmer enligt dessa uppgifter inte överens med genomförandet, varken i ämne, studiematerial eller metod.

Studieförbundet vidhåller vid tidpunkten för mötet att verksamheten varit av god kvalitet och haft ett folkbildningsmässigt förhållningssätt. De beskriver att de har god kontakt med föreningarna och goda relationer.

Trots begäran av Folkbildningsrådet har studieförbundet inte överlämnat ovan refererade sammanställning efter mötet.

Studieförbundets ändringsbeslut

I slutskedet av Folkbildningsrådets granskning inkommer studieförbundet med en skrivelse benämnd "Ändringsbeslut: att justera kompletterande arr". Av skrivelsen framgår att studieförbundet gjort en ny bedömning, baserad på information som framkommit i samband med Folkbildningsrådets fördjupade granskning. Studieförbundet uppger i skrivelsen att den

nationella kvalitetsavdelningen upptäckt att bristerna i kvalitetshanteringen lokalt varit större åren 2015–2021 än den första bedömningen gjort gällande. Studieförbundet uppger vidare att underlaget samt redovisningen av den kompletterande utredningen till Folkbildningsrådet innehåller fel. Studieförbundet gör mot bakgrund av detta en ny bedömning och väljer att justera alla 46 arrangemang, eftersom man kommit till slutsatsen att tydliga brister i anordnarskapet framkommit.

Sammanfattningsvis har studieförbundet beslutat att stryka totalt 53 arrangemang som bedöms inte ha följt statsbidragsvillkoren inom ramen för det aktuella ärendet.

Folkbildningsrådets bedömning i den här delen

I Folkbildningsrådets uppdrag ligger att granska misstänkta avvikelser från statsbidragsvillkoren och att vidta åtgärder om villkoren för statsbidraget inte har följts. I den här delen har Folkbildningsrådet granskat misstänkta avvikelser från de grundläggande villkor för att erhålla statsbidrag som anger att studieförbundet ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar och inte får bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet, använda statsbidraget till det ändamål det beviljats för och ha ett tydligt anordnarskap i all verksamhet, samt lämna de uppgifter som Folkbildningsrådet begär för att kunna fullfölja sitt myndighetsuppdrag.

Har studieförbundet följt det grundläggande villkoret för att erhålla statsbidrag: att förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar och att inte bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet?

Under utredningen upptäcktes att två material förekommit i verksamheten, vars innehåll bedömdes av studieförbundet vara oförenliga med såväl statsbidragsvillkoren som svensk lag. De frågor som uppstod var då *om* och i så fall *hur* dessa material använts, samt i vilken utsträckning.

Folkbildningsrådet har tagit del av de ifrågasatta materialen och kan, i likhet med studieförbundet, konstatera att innehållet till del är helt oförenligt med villkoren för statsbidraget. Även kontroversiellt material kan dock tillåtas inom ramen för folkbildningsverksamheten, men kräver då att studieförbundet tar ett mycket stort ansvar och säkerställer att innehållet

problematiseras och att demokratiska värderingar lyfts fram. Detta är särskilt fallet om målgruppen för verksamheten är minderåriga.

Att materialen har förekommit i verksamheten är ostridigt i ärendet. Studieförbundet har dock under utredningen dels lämnat i viss mån motstridiga uppgifter om hur och i vilken utsträckning de aktuella materialen har använts i verksamheten, dels inte kunnat styrka påståendet att de har använts med ett folkbildningsmässigt förhållningssätt. Den omständighet att studieförbundet haft vetskap om materialen sedan åtminstone 2020 och uppenbarligen inte vidtagit tillräckliga åtgärder är dessutom försvårande i sammanhanget.

Folkbildningsrådets bedömning är därmed att studieförbundet, inom ramen för den granskade verksamheten, har brustit i efterlevnaden av det grundläggande villkor som anger att studieförbundet ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar och inte får bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet.

Har studieförbundet följt det grundläggande villkoret för att erhålla statsbidrag: att använda statsbidraget till det ändamål det beviljats för och ha ett tydligt anordnarskap i all verksamhet?

Kravet på ett tydligt anordnarskap innebär att studieförbundet ska säkerställa att varje arrangemang som anordnas med stöd av, eller rapporteras som underlag för, statsbidrag följer statsbidragsvillkoren. Anordnaransvaret kan inte överlåtas till annan part.

Av utredningen framgår att det är studieförbundets uppfattning att anordnarskapet har brustit i den granskade verksamheten. Studieförbundet har slutligen beslutat att stryka samtliga arrangemang där de aktuella studiematerialen har förekommit. Statsbidraget har därmed inte använts till det ändamål det har beviljats för.

Folkbildningsrådet kan konstatera att omfattningen av den bristfälliga verksamheten visserligen är ringa, i relation till studieförbundets totala verksamhet, men att bristernas art är särskilt allvarliga. Studieförbundet har inte kunnat visa att man säkerställt att de aktuella arrangemangen följt statsbidragsvillkoren. Folkbildningsrådet instämmer därmed i studieförbundets bedömning att ett tydligt anordnarskap saknats i

verksamheten och att statsbidraget inte har använts till det ändamål det beviljats för.

Folkbildningsrådets bedömning är därmed att studieförbundet, inom ramen för den granskade verksamheten, har brustit i efterlevnaden av det grundläggande villkor som anger att studieförbundet ska använda statsbidraget till det ändamål det beviljats för och ha ett tydligt anordnarskap i all verksamhet. Statsbidraget ska därmed återbetalas.

Har studieförbundet följt det grundläggande villkoret för att erhålla statsbidrag; att lämna de uppgifter som Folkbildningsrådet begär för att kunna fullfölja sitt myndighetsuppdrag?

Det är Folkbildningsrådets uppfattning att studieförbundets inlämnade redovisningar genomgående haft sådana brister i framställningen att det medfört upprepade följdfrågor från Folkbildningsrådet för att i så stor utsträckning som möjligt kunna utröna omständigheterna i ärendet. Studieförbundet har vidare lämnat i viss mån motstridiga uppgifter under utredningens gång och har, trots flera uppmaningar från Folkbildningsrådet, inte inkommit med dokumenterade underlag från de muntliga utredningsåtgärder som vidtagits under såväl studieförbundets ursprungliga utredning som den kompletterande utredningen. Det har därför inte gått att verifiera centrala uppgifter från studieförbundet.

Sedan Folkbildningsrådet vidtagit fördjupade granskningsåtgärder har studieförbundet i utredningens slutskede medgivit att inlämnade redovisningar innehållit felaktigheter och ändrat uppfattning i centrala delar.

Folkbildningsrådets bedömning är därmed att studieförbundet, inom ramen för granskningen, har brustit i efterlevnaden av det grundläggande villkor som anger att studieförbundet ska lämna de uppgifter som Folkbildningsrådet begär för att kunna fullfölja sitt myndighetsuppdrag.

Folkbildningsrådets sammanfattande bedömning

Folkbildningsrådets sammanfattande bedömning är att studieförbundet har brustit i efterlevnaden av de grundläggande statsbidragsvillkoren avseende den granskade verksamheten.

Det är vidare Folkbildningsrådets bedömning att den åtgärdsplan som studieförbundet redovisat framför allt syftar till att svara mot det som varit

grundfrågan i utredningen kopplat till den tidigare medlemsorganisationen. Sett till de brister som konstaterats inom ramen för granskningen måste studieförbundet därför vidta konkreta åtgärder, som bland annat säkerställer rutiner kring val av material samt högt ansvarstagande och problematiserande kontext i liknande verksamhet.

Ibn Rushd ska därför, mot bakgrund av konstaterade brister, återbetala statsbidrag för den aktuella verksamheten och senast den 10 januari 2024 redovisa en åtgärdsplan med syfte att säkerställa att liknande brister inte ska återupprepas.

Beräkning av återkrav

Totalt ska 53 arrangemang strykas till följd av Folkbildningsrådets och studieförbundets ställningstaganden. Av dessa har studieförbundet tidigare strukit sju arrangemang. Detta gör att ytterligare 46 arrangemang ska strykas med 158 deltagare och 2 805 studietimmar avseende studiecirkel och annan folkbildningsverksamhet. Baserat på de nyckeltal som Folkbildningsrådet fastställt i en rad tidigare beslut innebär det att 146 900 kronor ska återbetalas.

Föredragande har varit utredare Nela Bengtsson. I ärendets slutliga beredning har även enhetschef Morgan Öberg samt chefsjurist Linda Stridsberg medverkat.

För Folkbildningsrådet

Mats Bernerstedt
T.f. generalsekreterare